

УДК 14
ББК 87
І-73

*Збірка рекомендована до друку
Науково-методичною радою ОКЗ «Національний
літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди»,
протокол № 4 від 08 червня 2016 року.*

І-73 **Інтерпретація** та інтерпретатори: з історії сквородинознавства : Збірник тез і матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди», 14 травня 2016 року). – Сковородинівка – Харків : Майдан, 2016. – 170 с.

Збірник «Інтерпретація та інтерпретатори: з історії сквородинознавства» укладено на основі матеріалів, озвучених під час Всеукраїнської наукової конференції (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди», які відбулись 14 травня 2016 року.

УДК 14
ББК 87

Панченко А. В.
м. Харків

МУЗЕЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015 РОЦІ. МУЗЕЙНА МЕРЕЖА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 2011–2015 рр.

Станом на 1 січня 2016 року на території Харківської області діють 32 музеї державного та комунального підпорядкування, в тому числі: Національний меморіальний комплекс «Висота маршала І. С. Конєва» підпорядкований Міністерству культури України, 4 музеї – обласного підпорядкування, 3 музеї Харківської міської ради, 5 – підпорядковані міським радам інших міст обласного значення, 19 – районні комунальні заклади.

Крім цього, працюють 3 філії та 1 відокремлений відділ. Таким чином, загалом, в області працюють 36 музейних закладів державної та комунальної власності.

З них найбільшу кількість складають краєзнавчі (комплексні) музеї, їх в області 23, крім цього, 4 історичних, 2 художніх, 2 літературних і 1 мистецький.

Крім цього, на обліку Департаменту культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації перебувають 75 музеїв, створених при організаціях та установах та 4 приватні. У 2015 році на облік був взятий Музей «Обереги музичної спадщини», що працює при Харківському університеті Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба.

Музейні фонди

Загальна кількість предметів в музеях комунальної власності станом на кінець 2015 року Харківської області складала 721 352 предметів. З них 592 974 предметів основного фонду.

Різниця між показниками 2014 та 2015 року у кількості музейних предметів основного фонду складає 96345 одиниць. Це пояснюється тим, що протягом року було закінчено повне звірення Державної частини Музейного фонду України з фондово-обліковою документацією у 12 музеях області, в тому числі в КЗ «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова». Згідно з підсумковою документацією, за результатами звірення фактична кількість основного фонду ХІМ склала 332534 музейні предмети, що на 90240 одиниць більш ніж зазначалося у звіті за 2014 р.

Всього до фондів музеїв Харківщини протягом року надійшло 5 846 предметів основного фонду [1]. Найбільша кількість предметів надійшла до колекцій Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова – 777 одиниць, Харківського літературного музею – 725, Художньо-меморіального музею І. Ю. Рєпіна – 464, Зміївського краєзнавчого музею – 435, Лозівського краєзнавчого музею – 461, Ізюмського краєзнавчого музею ім. Сибільова – 340. Слід відзначити, що у цьому звітному році збереглася тенденція, що простежувалася в попередні роки: найбільша кількість предметів (2 520 одиниць ОФ або майже 46 % від загальної кількості) надійшла до музеїв обласного підпорядкування та музеїв м. Харкова [1].

Виставкова робота

Протягом 2015 року в музеях Харківської області було створено 588 стаціонарних та пересувних виставок. Найбільша кількість виставок, як і завжди, було відкрито у Харківському художньому музеї. Для мешканців Харкова та гостей міста було представлено 72 виставкових проекти цього музею. 46 виставок було продемонстровано у Куп'янському краєзнавчому музеї, по 37 – в Художньо-меморіальному музеї І. Ю. Рєпіна та Харківській художній галереї ім. С. І. Васильківського, 35 виставок було відкрито в Барвінківському краєзнавчому музеї, 32 – в Красноградському та 31 – в Зміївському музеї [1].

Але найбільша кількість експонатів була проекспонована на виставках Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова. З 27497 музейних предметів, що демонструвалися у музеях області, 3567 (майже 13%) – були представлені на виставках ХІМ. Найбільша кількість предметів поза межами музею була

представлена співробітниками Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди (1156) і Куп'янського краєзнавчого музею (1037) [1].

Науково-дослідна робота та підвищення кваліфікації

Протягом року співробітники музеїв Харківської області взяли участь (очно і заочно) у 32 наукових конференціях, у тому числі, за межами України (Польща, Росія). Було опубліковано 113 наукових статей в наукових збірках та виданнях, з них 64 публікації співробітників Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова [3], 18 – науковців Харківського художнього музею [11], 13 – співробітників Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди [10], 9 – Харківського літературного музею [6], 8 – Художньо-меморіального музею І. Ю. Репіна [4] і 1 – Харківської художньої галереї ім. С. І. Васильківського [5]. Крім цього 207 публікацій з різної тематики здійснено в науково-популярних виданнях та засобах масової інформації.

З метою підвищення кваліфікації та професійного рівня співробітники музеїв області брали участь у семінарах, тренінгах, воркшопах, у тому числі, організованими міжнародними фондами та інституціями. Так, науковці Харківського літературного музею Пилипчук Т. В. і Трофименко Т. М. не тільки взяли участь у проєкті «Культурно-освітня академія» Goethe-Institut в Україні, але й за результатами навчання отримали кваліфікацію музейних експертів міжнародного рівня. Молодший науковий співробітник цього музею Фарзуллаєва Лейла була учасником воркшопу «Музеї на лінії вогню – крок від жертви до миротворця», що проводився в м. Кишинів (Молдова) тощ о[6].

Особливе значення для музейників Харківщини мала Міжнародна конференція «Культ чи культура? Ціннісні зміни у суспільній свідомості і соціокультурна місія музеїв», яка проходила 16–17 жовтня 2015 року Українським Центром розвитку музейної справи спільно з Харківським літературним музеєм. Конференція прийняла 160 учасників [6]. Із доповідями виступили історики, музейні працівники, освітяни з України, Німеччини, Польщі, Франції та Естонії.

Культурно-масова робота

Слід зазначити, що починаючи з 2012 року, кількість відвідувачів музеїв Харківщини невпинно падала. У 2015 році ця тенденція, нарешті, призупинилася. У порівнянні з 2014 роком загалом до музеїв Харкова і області прийшло 778,5 тис. осіб, що майже на 90 тисяч більше, ніж у 2014 році [1]. У той же час невпинно продовжує зменшуватися кількість учнівської молоді, що відвідала музеї, а, відтак, зменшується і кількість проведених екскурсій.

Динаміка відвідувань музеїв Харківської області у 2011–2015 роках

рік	відвідувачів всього (у тис. осіб)	учнів та студентів (у тис. осіб)	обслуговано екскурсіями (у тис. осіб)	проведено екскурсій
2011	1134,04	529,5	72,8	12761
2012	844,66	466,19	108	11689
2013	837,8	468,1	109,5	11788
2014	688,9	452,4	90,3	10165
2015	778,5	424,9	94	9489

Хочу нагадати, що за радянських часів основним контингентом музейних відвідувачів були саме учні. Для освітніх закладів колишнього Радянського Союзу відвідування музеїв було обов'язковим, бо це було одним з елементів ідеологічного виховання. Хочу навести деяку статистику: у 1975 році музеї України відвідало 23416000 осіб [13, 389], у 1990 – 31800000 [14], а у 2014 – 14200000 [14], тобто, удвічі менше в порівнянні з 1990 роком. Ми бачимо, що, втрапивши державне замовлення, а з ним і державну підтримку, музеї втратили і велику кількість своїх відвідувачів. Разом з тим, з радянських часів українським музеям дістався у спадок стереотип, за яким музеї, особливо історичні та краєзнавчі, вважаються нудними, нецікавими, сірими, схожими один на один. Зрозуміло, що доля правди в цьому є. Адже, за відсутністю фінансування музеї не можуть створювати сучасні нові експозиції, які б колекції вони не мали. А експозиція або виставка, створена власноруч, з того, що маємо – і виглядає, як створена власноруч, з того, що маємо. Але правда й те, що сьогодні у культурному просто-

рі України, і, в тому числі Харківщини, з'являються і укорінюються зовсім нові підходи до музейної роботи, які є не тільки цікавими, але й дієвими з точки зору виховання молодого покоління українців. Музеї Харківської області трансформували свою діяльність і пропонують силу-силенну цікавих новітніх форм роботи. В своїх статтях я неодноразова розповідала про вже традиційні фестивалі та культурно-мистецькі свята, що проводяться Національним літературно-меморіальним музеєм Г. С. Сковороди: «Містерії Купала», «De Libertate», «ArPlainAir», «Андріївські вечорниці у садибі Андрія Ковалівського», «Розкішна квітка українського бароко». Цього року у рамках програми «Дитяча площАРТка» музей презентував гру «Мандрівець» про життя Григорія Сковороди, його мандри і щастя. Також, на «Уїк-енд у Сковородинівці» завітала Культурна Асоціація «Новий Акрополь» із програмою «Філософська кав'ярня»? в рамках якої відбувся філософський перфоменс «Печера Платона», розпис давньогрецьких реплік, чаклування за допомогою чарівної парасольки [10].

Співробітники Художньо-меморіального музею І. Ю. Репіна у 2015 році не тільки доповнили новими темами популярні вже цикли інтерактивних занять «І оживають речі» та «Абетка мистецтв», але й розпочали нові: «Знайомимось з Репіним», «Українські народні традиції та промисли», «Найдавніше минуле краю». Як і в минулому музеєм активно проводилися музейні свята для школярів. Протягом року були розроблені та проведені такі свята, як «Вся надія на Колодія», «Дивовечір», «Легенди Святого Миколая», День археології тощо [4].

В Харківському історичному музеї у 2015 році було розпочато роботу факультативу вихідного дня, в рамках якого було розроблено і проведено 25 інтерактивних занять, зокрема: «Народна іграшка у фондovій колекції Харківського історичного музею», «Одяг та прикраси стародавніх мешканців Північного Причорномор'я», «Все у шоколаді. З історії виникнення шоколаду та шоколадного виробництва у Харкові», «Військова справа стародавнього населення України», «Таємниці археології» тощо. Також було розпочато проект «Музейне подвигництво Миколи Федоровича Сумцова: наслідуюмо і продовжуємо», під час якого було проведено 12 інтерактивних занять та майстер-класів [3].

В Харківському літературному музеї в рамках виставки «Фантастична книга в кабінеті професора КрейзіФорда» (на базі розважально-освітнього центру «Книга») було створено комплекс розвиваючих завдань, квестів, настільних ігор, текстів, слайдів, роздаткового матеріалу, що були використані під час проведення низки заходів, як то День фантастичної кухні (музейне заняття «Фантастичне харчування та майстер-клас від кав'ярні «Сле»), День швидкості (музейне заняття «Швидкість у фантастиці» та гра «Сигнальні прапорці у гонках»), День сигналів (гра «Цікаве шифрування» майстер-клас «Передача інформації за допомогою телеграфного ключа») тощо. У 2015 році співробітниками ХЛМ розпочато цикл занять авторського курсу «Гра слів на користь автора» у дитячому освітньому просторі «Гравітація». Також були проведені літературно-мистецькі акції «З Майдану – на небо» (вуличний захід та вечір спогадів у музеї), «Потяг 3-4-5 Харків – Садормох – і знову Харків» (комплекс екскурсій, поетичних читань, перфоменсів, присвячених пам'яті митців – жертв репресій), які мали загальноміський характер [6].

Харківською художньою галереєю ім. С. І. Васильківського було представлено українсько-німецький проект «Розуміння», створений за організаційною та фінансовою підтримкою німецьких партнерів. У вересні 2015 року 8 харківських художників представили свої роботи на вулицях Харкова, стимулюючи пересічного перехожого до спілкування з мистецтвом [5].

Доповнюють новими формами свою роботу і районні та сільські музейні заклади. Так, Валківський краєзнавчий музей розробив та провів районне краєзнавче свято «Їхали козаки», Співробітниками Ізюмського краєзнавчого музею ім. М. В. Сибільова в межах проведення Дня міста було організовано театралізоване відкриття виїзної виставки «Ізюм – віхи історії». До 95-річчя музею був підготовлений та проведений театральньо-святковий захід «Історія Ізюмського музею»[2].

Красноградським краєзнавчим музеєм були організовані та проведені святково-розважальні програми: для підопічних районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до різдвяних та новорічних свят; «Життя прекрасне» – у рамках конкурсу благодійного фонду «Справедливість, мир, доб-

робут»; «Веселітесь браття!» – у рамках Великого Слобожанського ярмарку. Також, в рамках благодійної акції допомоги воїнам-красноградцям, які перебувають в зоні АТО було проведено фестиваль чуйності «Збережемо життя»[7].

Куп'янським краєзнавчим музеєм було продовжено проведення музейних занять з циклу «Музейні речі – легенди»[8].

На базі Лозівського краєзнавчого продовжують успішно працювати історичний клуб ім. Д. Яворницького та літературний клуб «Лігос» [9].

Слід відзначити, що у 2015 році Харківський літературний музей та Художньо-меморіальний музей І. Ю. Репіна взяли участь із своїми програмами в інноваційному освітньому проекті для дітей і підлітків «Арсенал ідей: мир у дитячих долонях».

Технічний стан музеїв

Наразі, головною проблемою музеїв Харківщини є незадовільний технічний стан. Це стосується практично всіх музеїв. Невідповідність будівель сучасним вимогам музейного будівництва, нерозвинена інфраструктура, застаріле експозиційне обладнання, повна відсутність сучасного технічного оснащення, як в експозиціях, так і у фондах, – все це негативно впливає на імідж музейних закладів. Досі у більшості районних музеїв Харківської області збереглися експозиції, побудовані за радянських часів. Крім цього, залишається низка питань, які не вирішуються роками, що створює серйозну загрозу стану збереження експонатів. Зокрема, продовжують залишатися без опалення будівлі Історико-археологічного музею-заповідника «Верхній Салтів», Богодухівського та Чапаєвського краєзнавчих музеїв. Досі не має свого приміщення Люботинський краєзнавчий музей. Виставки музею розташовуються у фойє бібліотеки, яке є прохідним місцем. Охоронна сигналізація відсутня, в штаті музею тільки два співробітники: директор і зберігач, які вимушені по черзі охороняти експозицію.

Коріння всіх цих проблем криються в хронічній хворобі всієї музейної галузі України – відсутності належного фінансування. Кошти, якщо й виділяються, то або на вирішення невідкладних проблем (аварійні ситуації), або на косметичні ремонти.

У 2015 році проведено ремонт експозиційних залів Харківського художнього музею та фасаду Виставкового корпусу цього музею, зроблено ремонт двох фасадних стін Ізюмського краєзнавчого музею, проведено поточний ремонт 2 експозиційних залів Первомайського краєзнавчого музею, замінені вікна в Харківській художній галереї ім. С. І. Васильківського, в Красноградському краєзнавчому музеї ім. П. Д. Мартиновича відремонтована система опалення та відреставрована будівля експоната під відкритим небом «Українська хата», косметичні ремонти проводилися в Дворічанському, Лозівському, Чапаєвському, Шевченківському краєзнавчих музеях. Всього на проведення цих заходів було виділено 674631 грн. Для порівняння: у 2014 році Польський Сейм ухвалив створення цільового резерву розміром 16 млн злотих (трохи менше 104 млн грн) з бюджету культури на Музей Йоана Павла II і Примааса Вишинського.

Вважаю доречним привести тут слова Зеновія Мазурика: «За час українсько-нідерландського проекту МАТРА наші нідерландські колеги дивувалися творчою активністю учасників семінарів, багатством наших музеїв з одного боку, й нудними та статичними експозиціями – з іншого». Вони дуже точно характеризують стан в музейній справі Харківської області.

Але музеї не можуть повноцінно виконувати свою місію зусиллями лише тільки музейних співробітників. Необхідні докорінні зміни в музейній політиці держави та відношенню до музеїв на місцях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зведений звіт про діяльність музеїв Харківської області за 2015 р. (форма державного статистичного спостереження № 8-нк).
2. Звіт про роботу Ізюмського краєзнавчого музею імені М. В. Сибільова за 2015 рік.
3. Звіт про роботу Комунального закладу «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова» Харківської обласної ради у 2015 році.
4. Звіт про роботу Комунального закладу «Художньо-меморіальний музей І. Ю. Репіна» Харківської обласної ради за 2015 рік.
5. Звіт про роботу комунального закладу культури «Харківська художня галерея ім. С. І. Васильківського».

6. Звіт про роботу комунального закладу культури «Харківський літературний музей» у 2015 році.
7. Звіт про роботу Красноградського краєзнавчого музею ім. П. Д. Мартиновича за 2015 рік.
8. Звіт про роботу Куп'янського краєзнавчого музею за 2015 рік.
9. Звіт про роботу Лозівського краєзнавчого музею за 2015 рік.
10. Звіт про роботу ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди» за 2015 рік.
11. Звіт про роботу ОКЗ «Харківський художній музей» у 2015 році.
12. Звіт про роботу РКЗ «Валківський краєзнавчий музей» за 2015 рік.
13. Народное образование, наука и культура в СССР: Статистический сборник [Текст] / Москва: Статистика, 1977 – 448 с.
14. Статистичний щорічний України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

*Беценко Т. П.
м. Суми*

КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

У всі часи існування людства поняття Батьківщина, рідний край були сакральними. Інтерес до пам'яток природи, мови, історії, культури тощо, що безпосередньо пов'язується з певним континуумом, – закономірний, послідовний і безперервний. І сьогодні краєзнавчі розвідки становлять суттєве надбання різногалузевих і вітчизняних, і зарубіжних наукових студій.

Актуальність дослідження вбачаємо у потребі сформулювати основний поняттєвий апарат краєзнавчої науки в аспекті гуманітарних освітніх знань.

Мета розвідки – з'ясувати поняття краєзнавства та характеризувати складники краєзнавчого блоку в парадигмі наукового пізнання.